

Література

1. Праця України 2005: Стат. зб. — К.: Державний комітет статистики України. 2006.

2. Трудові ресурси та виробничий потенціал України в контексті набуття членства у СОТ: оцінка перспектив. К.: ДСЗУ. 2004. — С. 90—95.

Свіа і я надійшла до редакції 08.02.2007

УДК 316.422: 36

А. М. Гриненко, канд. екон. наук, доц.,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ, ПОТРЕБА ТА НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. В статті розглянуто критичні підходи до оцінки соціально-політичних перетворень в Україні. Проаналізована роль держави як головного суб'єкта соціальної політики і її інституцій та механізмів, що забезпечують вплив на реалізацію соціальних процесів та відносин. Сформульовано основні напрямки реформування системи соціальної політики в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА, соціальна політика, соціальна сфера, якість правлячої еліти, гуманітарна аура суспільства, соціально-трудові відносини, соціальне партнерство, соціальна підтримка населення

Розглядаючи шлях України за 15 останні роки, що включає кінець ХХ-го і початок ХХІ сторіччя, слід зупинитись на основних віхах її соціально-економічних перетворень і проаналізувати досягнення, упущення, помилки. Молода держава, переживши чергову руїну, що проявилась в приголомшуючому падінні, причому не тільки економіки і якості життя величезної більшості її громадян, але і науково-технічного потенціалу, духовно- морального тону і багато багато іншого все таки зі сподіваннями і надіями прямує до незалежного державного життя. Велике значення в цьому контексті відіграє соціальна політика держави.

Адже економічні перетворення поставлені на початку незалежності в основу соціально-економічної політики попередньо були не прогнозовані в плані їх взаємозв'язку з соціальними наслідками економічних реформ. І все це боляче «вдарило» по соціальних складових українського суспільства. І, як засвідчує

світова статистика, в Україні за 15 років незалежності бідність зросла втричі, а економічні показники економіки, зокрема по ВВП, тільки на кінець 2006 року досягай рівня 1990 року. Тому розв'язання проблеми підвищення ефективності соціальної політики у взаємозв'язку з соціально-економічними перетвореннями неможливе без переосмислення допущених помилок та упущених шансів на шляху до прогресивного цивілізаційного розвитку України.

Проблема дослідження соціальної політики в її взаємозв'язку з соціально-економічними перетвореннями зорієнтованими на задоволення загальнолюдських потреб і інтересів досліджується багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими. Суттєвий внесок у формування наукових уявлень про соціально-політичні процеси та їх роль у суспільних перетвореннях належить А. Сміту, К. Марксу, А. Маршалу, Портеру, Дж. М. Кейнсу, А. Сену та ін. Російська сучасна школа представлена такими вченими як Бабич А., Волгін М., Колосова Р., Смирнов С., Холостова О., Микульський К., Римашевська Н. і ін. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід назвати таких вчених, як А. Базиліук, А. Гальчинський, А. Колот, Е. Лібанова, Ю. Пахомов, С. Кримський, Ю. Павленко, С. Пирожков, О. Новікова, А. Філіпенко, Скуратівський, О. Палій, А. Сіленко, Ю. Васильчук, С. Сіденко, О. Сергієнко, Т. Семігіна, Л. Шаульська, П. Шевчук та ін. Зауважимо, що дослідження згаданих авторів переважно стосуються забезпечення впливу економічних факторів на рівень життя, добробут, освіченість, ролі держави в соціально-економічних перетвореннях та організації соціального захисту. Проте, часто залишаються поза увагою питання якості і моральності соціально-економічних перетворень, соціально-трудових відносин, здійснених головним суб'єктом соціальної політики — державою та її лідерами в аспекті, духовності, моралі, об'єднуючої суспільства ідеї як загальнонаціональної святині, які не менш важливі для суспільно-політичного і цивілізаційного людського розвитку. Тому залишається не тільки не розв'язаною, але і недостатньо вивченою для трансформаційної економіки саме той соціально-політичний пласт проблем який і відкриває дорогу до пріоритетів соціально-політичного прогресу в розвитку українського суспільства. Останнє обумовлює високу актуальність цього напрямку наукових пошуків, його теоретичну і практичну значущість.

Метою статті є розгляд соціально-політичних процесів, які відбулися в Україні за роки незалежності не тільки в плані показників економічного розвитку, але і через призму суспільних цінностей і цивілізаційних параметрів розвитку суспільства, а саме:

—обґрунтування ролі держави як основного суб'єкта соціальної політики в забезпеченні свого впливу на прогресуючий розвиток суспільства в загальнолюдських вимірах як через економічні, так і соціальні перетворення з метою, забезпечення високого іміджу і морального імперативу авторитету влади;

—дослідження для трансформаційної економіки питань соціокультурного плану, духовності, моралі, об'єднуючої суспільство ідеї як загальнонаціональної святині, які важливі для прогресивного суспільно-політичного розвитку;

— обґрунтування сутності та важелів інноваційної соціальної політики;

—розробка напрямів реформування соціальної політики в аспекті суспільного прогресивного розвитку .

Аналізуючи стан і динаміку соціально-політичних процесів слід нагадати, що соціальна політика як явище і як поняття з'явилась не так давно в вітчизняній науковій літературі і в практиці державного управління. Дослідуючи пройдений шлях економічних перетворень, які неминуче виступали базою соціально- політичних орієнтирів, спрямованих на побудову соціально- орієнтованої ринкової економіки і забезпечення високих стандартів життя населення звернемось до 15-літньої історії і ще раз переосмислимо рівень, якість та наслідки політичних державних рішень в аспекті, суспільно-політичного і людського розвитку починаючи з витоків і до сьогодення.

Так, по-перше, слід зазначити, що через ефект шокової терапії в Україні на початку 90-х мав місце не тільки найбільш глибоке (порівняно з іншими 23-ма постсоціалістичними країнами) падіння, але і свого роду насильницьке, багато в чому штучне, — усупереч законам ринку, «опускання» економіки. Результатом державної непередуманої на перспективу соціально-економічної політики відбувся насильницький, несумісний з законами ринку перерозподіл багатства країни, — його вилучення в підприємств і домашніх господарств на користь штучно сформованих «нових хазяїв» життя. Коли ж багатство виявилось в «потрібних руках», то підстави для штучного гноблення економіки зникли. З цих причин, багато в чому через неприродність самого процесу обваль- ного падіння, саме відпадання мотивацій для «затоптування» економіки дало росту імпульс, подібний з ефектом раптового розпрямлення стиснутої пружини. І як засвідчує статистика, економіка України після більш як 50% падіння в 90-ті роки почала зростати з 2001 року і за рівнем ВВП тільки в 2006 році досягла показників 1990 року.

Але оцінюючи успіх зростання економіки України за останні роки слід поставити питання в зовсім іншому вимірі, а саме щодо

можливості входження в постіндустріальну цивілізацію інформаційного суспільства, яка вже в наші дні представлена групою найбільш розвинутих держав світу. А ввійти туди можна лише маючи сучасний науково-технічний рівень, що залежить у першу чергу від освіченості і ціннісних орієнтирів людей, а також від державної політики, що повинна бути спрямована на цілеспрямований розвиток освіти і передових технологій (а не на підштовхування України у бік деіндустріалізації).

Право вступити в постіндустріальний світ III тис. зовсім не зарезервоване за одними лише народами Західної чи Східної цивілізації. Протягом другої половини XX-го на цей рівень піднявся ряд держав Далекого Сходу і Південно-Східної Азії (починаючи зі зруйнованих у ході Другої світової війни Японії і Південної Кореї і сучасного Китаю).

І справа не стільки в тім, хто володіє (як Саудівська Аравія) природними ресурсами, що мають експортне значення, чи (як Японія) практично позбавлена їх, а у відповідальності і самостійності національних лідерів у виборі шляху, у їхній здатності згуртувати і мобілізувати навколо високих загальнонаціональних цілей свої народи, у кінцевому рахунку в моральності і совісті лідерів. Останнє ж прямо пов'язане з базовими цивілізаційними характеристиками відповідних народів, більш того — зі сформованою всім попереднім укладом місцевою культурою і якістю людини.

Справа в кінцевому підсумку полягає в якості людини: її відповідальності, освіченості, працьовитості, почутті обов'язку перед близькими, предками і нащадками, її готовності йти на тимчасові позбавлення в ім'я досягнення вищої мети, скромності в споживанні, повазі до прав і інтересів інших і ін. Від цих і багатьох інших якостей залежить ступінь соціальної солідарності і довіри до керівників (якщо ті, звичайно, того гідні).

Тільки на такого роду позитивному ґрунті може виникнути і піднятися дійсний лідер нації (а це особливо актуально в сучасній суспільно-політичній кризовій ситуації). Справа саме в гідних особистостях, а не в бутафорських партіях, що не представляють у своїй сутності нічий інтереси крім їх передвиборних кампаній, що фінансуються, спонсорами. Час партій, як і ідеологічних «із- мів» чи етно — національних держав уже проходить і дуже шкода, що ми одержали все це не вчасно, хоча б в 1917 — 1918 р. — як поляки, чехи, чи угорці та народи Балтії.

Життя людини, а значить народу, світової цивілізації в цілому, може продовжуватися лише будучи підведеним під величні святині, що дають морально-поведінкові орієнтири. На цій підставі минулі

покоління виживали в найтяжких умовах. На сьогодні українське суспільство таких орієнтирів практично позбавлено. Це — підсумок усієї трагічної вітчизняної історії ХХ ст. Їхня втрата, в умовах комерціалізованого, завзято насадженого засилля найвульгарніших зразків американського «шоу-бізнесу», майже в однаковій мірі відноситься до всіх прошарків населення. І безглуздо сподіватися, що перебороти такий стан можливо гаслами і закликами, тим більше — директивами влади.

Це може бути здійснено тільки кожним індивідуально. І лише в цьому, утім — дуже малоімовірному, випадку в нашому суспільстві може з'явитися та критична маса гідних людей, чиє життя буде мотивоване вищими цінностями, а не переважним бажанням урвати, що погано лежить, оскільки всі, особливо ті що при владі, вчиняють саме так.

Сказане, звичайно, ні яким чином не заперечує і глобальні макро-цивілізаційні, економічні, демографічні, екологічні й ін. закономірності. Однак ті діють тільки і винятково переломлюючись через цінності, емоції, інтелект і волю окремих людей і їхніх груп і в різних регіонах світу ці життєві стереотипи людей будуть завжди відрізнятися. Вступити в постіндустріальний світ III тис. можна спираючись на різні цінності і принципи поведінки. Це з всією очевидністю показав досвід наздогнавших, а в дечому вже і випередивших Захід східно-азіатських держав. Однак у сьогоднішньому, як і вчорашньому чи позавчорашньому, світі стартові позиції різних держав далеко не рівні.

Так, свого часу Китай повстав з жахаючої розрухи, в яку був втягнутий нав'язаними йому «великим керманічем» «великим стрибком» і «культурною революцією». А більшість країн Чорної Африки, після завоювання ними незалежності в 1960 р., лише деградувало. І причиною тому не тільки політика неоколоніалізму, але і якість цих суспільств і його лідерів: адже саме вони розкрадали національні багатства, випрошували і розбазарювали отримані в міжнародних фінансових організацій під відсотки кредити. Теж саме можемо сказати і про сьогоднішню Україну, де одержання під високий відсоток мізерної позики підноситься урядом як велике економічне досягнення.

Тому наш шанс зрівнятися, нехай і у віддаленому майбутньому, з передовими країнами ще не цілком втрачений. Однак з кожним, втраченим роком він стискується як шагренева шкіра. Потрібно сподіватись, що ці міркування і висновки сприятимуть кращому усвідомленню стану сучасної цивілізованості Українського суспільства в системі соціально-політичних аспектів розвитку.

Оцінюючи результати проведених перетворень у соціальному

контексті, можна сказати (і це показують численні спостереження), що від них виграла приблизно п'ята частина населення, а інші в тій і іншій мірі виявилися защемленими. При цьому загострилися і зав'язалися в тугий вузол наступні проблеми:

- бідність, убогість, ексклюзії окремих груп, що торкнулися не менш третини населення і самі різні форми, що одержали, (включаючи «нових бідних», «фемінізацію» бідності, «застійну» бідність, цілі зони бідності);

- соціальна нерівність і несправедливість не тільки в частині поточних доходів, але і стосовно до нагромаджень, забезпеченості житлом, споживанню соціально значимих благ і послуг, стану здоров'я і рівня освіти;

- оплата праці нижче прожиткового мінімуму і невплата вже заробленого (борг по заробітній платі становить більше мільярда грн). Стримуючи мінімальну заробітну плату, влада не тільки породжує несправедливість соціальних відносин, але і демонструє зневагу до праці і його носія, гальмуючи розвиток фізичного і соціального капіталу, одночасно роблячи нестерпними умови життя людей. Це постійне джерело стресу і депресій, у якому знаходиться майже 70% населення. Відставання динаміки заробітної плати перешкоджає росту споживчого ринку, а отже, і економіки в цілому.

- безробіття у всіх формах свого прояву, що не тільки спричиняють бідність, але і дестабілізує трудовий потенціал, руйнуючи його якість і можливості розвитку;

- знедоленість старого населення, для який пенсія стала фактично допомогою по старості;

- криза в галузях соціальної сфери (охороні здоров'я, освіти, житлово-комунальному і соціальному обслуговуванні) які активно прямують в сторону маркетизації.

Перераховані негативні процеси не могли не викликати природного збитку. Населення за 15 років в Україні зменшилось більш як на 5 млн чоловік, лише частина яких була компенсована позитивним сальдо міграції. На жаль дана тенденція продовжується.

Стан «зносу й втоми» населення приводить до деформації генофонду країни, проходячи небезпечні межі «неповернення». Що стосується чисельності населення, то подібну межу ми вже перетнули в 1992-му, а у відношенні якості наближаємося до неї (у даний час конкуренція й інноваційний характер економічного росту, щоб задовольняти сучасним особливостям технологічного розвитку, вимагають принципово нової по ряду якісних параметрів робочої сили).

Тому основними напрямками вдосконалення соціально-

політичного розвитку мають бути управлінські впливи в сфері соціально трудових відносин пов'язані з регулюванням оплати праці найманих працівників, розвитком системи соціального партнерства, соціальної підтримки населення, формуванням основ економічної і соціальної культури українських громадян (рис. 1).

З цією метою потрібно обґрунтувати ключові параметри розвитку соціально-трудової сфери — регулювання доходів населення.

Розробити основні механізми регулювання оплати праці найманих працівників на національному, регіональному, галузевих рівнях.

Розробити рекомендації для структурного групування показників колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин з метою підвищення дієвості договорів і угод соціального партнерства для забезпечення соціальних гарантій працівників на національному, регіональному, галузевому і на рівні окремих підприємств.

Побудувати систему критеріїв і показників ефективності соціального управління в сфері адресно-соціальної підтримки населення.

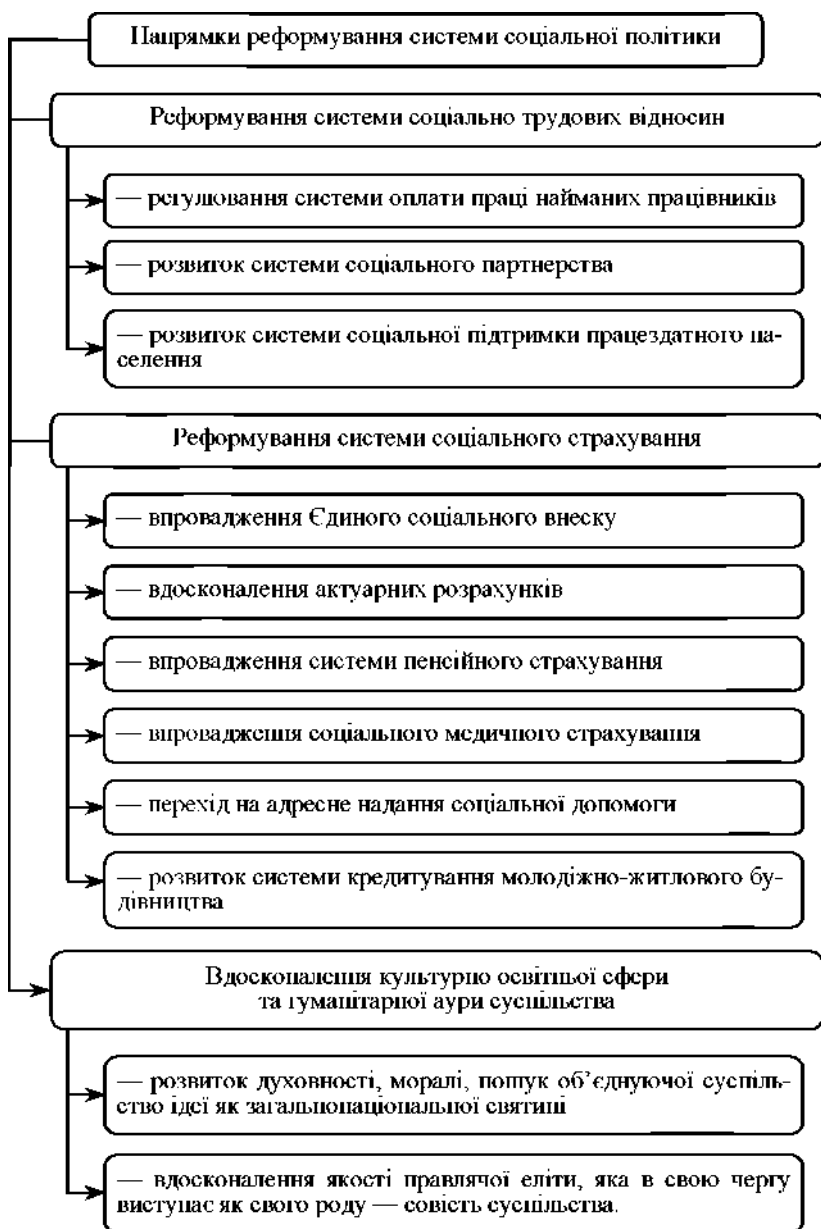

Рис. 1. Напрямки реформування системи соціальної політики в Україні

Обґрунтувати доцільність ефективності адресної соціальної

підтримки населення з допомогою показників, що включають два блоки:

1) критерії і показники ефективності в системі соціальної підтримки;

2) критерії і показники результативності діяльності органів соціальної підтримки.

Обґрунтувати концептуальну ідею соціальної адаптації і мотивації населення в умовах реформування перехідної економіки на основі формування економічної і соціальної культури українських громадян.

Основним механізмом вдосконалення соціальної політики України має бути інститут соціального страхування, зокрема, вдосконалені всі форми загальнообов'язкового державного соціального страхування на основі науково обґрунтованого єдиного страхового внеску. З цією метою реформування системи соціального страхування доцільно здійснювати на основі:

> чіткого визначення джерел і розмірів фінансування за різними видами соціального страхування,

> усунення дублювання функцій,

> централізації та впорядкування збирання страхових внесків,

> збереження державних соціальних гарантій,

> удосконалення методів контролю й підвищення ролі соціальних партнерів в управлінні соціальним страхуванням,

> створення економічних передумов зростання заробітної плати як найважливішого фактора розвитку соціального страхування.

Потрібно також кардинально змінити ставлення до найбільш незахищених громадян, а саме, сімей з дітьми, молодих сімей. Як свідчать дані саме серед даної категорії населення спостерігається найвищі показники бідності, так для сімей з однією дитиною — 25,8%, для сімей з чотирма і більше — 87,75. Поява кожної наступної дитини збільшує ризик потратити в категорію бідних в 1,5 ра- за. Тому зростання заходів по допомозі сім'ям буде сприяти збереженню молодих сімей та сімей з дітьми від загрози бідності підтримуючи при цьому мінімальний рівень життя. Різні соціальні ризики щодо бідності в складі сімей з дітьми мають бути амортизовані державною підтримкою відповідно до диференціації загроз щодо збідніння сімей. Таким чином необхідно зробити диференціацію нужденності підтримки сімей з дітьми і підняти її розмір для тих хто її найбільше потребує. Це дозволить призначати адресну допомогу в більших розмірах тим хто її нагально потребує і відповідно посилить захищеність цієї категорії сімей.

Нагальною є проблема житлових умов сімей з дітьми і молодих сімей. Виходом з даної ситуації є надання кредитів молодим сім'ям

(як свідчить статистика, народжуваність в сім'ях що отримали молодіжні кредити в 3 рази вища ніж в інших сім'ях).

Вдосконалення цього напрямку має здійснюватися через створення додаткових можливостей в отриманні кредитів для купівлі і будівництва житла за рахунок збільшення коштів на молодіжне будівництво на регіональному та місцевому рівні. Важливим напрямом у цьому питанні може бути розвиток іпотечного кредитування.

На нашу думку, доцільно вдосконалити методологію формування соціально орієнтованої бюджетної політики країни. Для цього потрібно:

У оптимізувати механізм регулювання соціальних витрат завдяки розширенню поля соціальних показників і включенню їх у систему макроекономічних індикаторів: стандартів регіонального споживання продовольчих продуктів і товарів, комунальних, медичних, освітянських, транспортних і побутових послуг,

У перейти від роздільного визначення обсягів фінансування соціальних витрат за окремими напрямами до формування їх у соціальному блоці бюджету,

У удосконалити міжбюджетні відносини на основі перегляду наявної системи розподілу соціальних обов'язків і фінансових потоків між державним і місцевими бюджетами,

У складати проекти регіональних соціальних бюджетів з урахуванням міжрегіональних зв'язків.

Викладене в статті дозволяє зробити наступні узагальнення і висновки:

У в цивілізаційних вимірах соціальна політика в Україні має певні успіхи на загальному фоні досягнень загальнолюдського розвитку;

У в контексті допущених помилок у соціально-економічних перетвореннях соціальна політика держави відіграє вирішальну роль, адже її головна прагматична функція полягає в забезпеченні соціального захисту населення;

У проблеми підвищення ефективності соціальної політики у взаємозв'язку з загальнолюдськими компонентами потребує переосмислення допущених помилок та упущених шансів на шляху до цивілізаційного розвитку;

У гуманітарна аура суспільства багато в чому залежить від якості правлячої еліти, яка в свою чергу виступає як свого роду — совість суспільства;

У розвиток духовності, моралі, пошук об'єднуючої суспільство ідеї як загальнонаціональної святині, дуже важливі для суспільно-політичного і людського розвитку;

інноваційна соціальна політика має базуватись на передовому досвіді та історичних традиціях; і цінностях, і щоб соціальна політика була ефективною вона повинна на дві третини своїх мотивів мати традиції, тільки на третину — сьогоденний стан справ;

її потребує уваги питання якості і моральності соціально-економічних перетворень здійснених головним суб'єктом соціальної політики — державою та її лідерами в аспекті, духовності, моралі, об'єднуючої суспільство ідеї як загальнонаціональної святині, які не менш важливі для соціально-політичного і людського розвитку.

Необхідно також створити нові механізми активізації соціальної політики в галузі заробітної плати й доходів населення, спрямовані на створення економіки ефективного попиту, підвищення ролі людського фактора. На основі комплексу заходів забезпечити стійке впровадження зростання заробітної плати порівняно з ВВП. Механізм підвищення заробітної плати необхідно застосовувати на державному регулюванні та системі соціального партнерства.

Необхідно провести модернізацію національної системи освіти. Основним механізмом державного регулювання має стати державне замовлення. Важливим завданням у цьому напрямі є формування законодавчої бази для розвитку й регулювання відносин установ освіти науки й культури в нових ринкових умовах.

Підсумовуючи сказане потрібно відмітити, що підвищення ефективності соціальної політики має відбуватися на основі науково пророблених і спрогнозованих рішень а не наздоганяючих і пом'якшуючих заходах. Тільки науковий підхід забезпечить розробку і реалізацію науково виважених перспективних соціально-політичних рішень.

Література

1. *Гриненко А. М.* Соціальна політика: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2004.—309 с.
2. *Людський розвиток в Україні: 2004 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е. М. Лібанової.* — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. — 266 с.
3. *Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б., Павленко Ю. В.* Пути и перепутья современной цивилизации. — К.: Благотворительный Фонд содей-

4. Соціальна захищеність населення України / О.Ф. Новікова, О.Г. Осаулєнко, І. В. Калачова та ін. — Донецьк; К.: ІЕП НАН України, Держкомстат України. 2001. — 360 с.

5. Социальная политика: Учебник / Под общ. ред. Н. А. Волгина. — М.: Экзамен, 2006. — 736 с.

6. Смирнов С. Н., Сидорина Т. Ю. Социальная политика: Учебное пособие. — М.: Издательский дом ГУ ВШЭ. 2004. — 432 с.

7. Шаульська Л. Проблеми та напрями формування концептуальних засад, соціальної держави. — Україна: аспекти праці. — № 1. — 2005. — С. 41—47.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2007

УДК 338.781.2

О. В. Губар, аспірант,
МАУП

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ТА ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Піднімаються питання необхідності реформування організаційної структури Державної санітарно-епідеміологічної служби України і на її основі підвищення рівня використання персоналу, чисельність професійного складу якого поступово скорочується...

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Персонал, організаційна структура, органи управління, мотивація персоналу, ефективність роботи системи.

Обов'язковою умовою реалізації Конституційних прав населення України на охорону здоров'я та здорові умови проживання є забезпечення санітарно-епідеміологічного комфорту.

Стабільна епідемічна ситуація є запорукою сталого економічного розвитку та необхідною умовою інвестиційної привабливості країни. Стан здоров'я населення — важливий інтегральний показник демографічного і соціального благополуччя країни. Процеси, пов'язані з трансформацією суспільства, які полягають